

**Koncepce preventivní ochrany sbírek
Valašského muzea v přírodě
v Rožnově pod Radhoštěm
pro období 2013 – 2018**

Zpracovala: Mgr. Gabriela Obroučková
vedoucí Oddělení péče o sbírky

OBSAH

I. ÚVOD	3
II. SOUČASNÝ STAV OBORU MUZEJNÍ KONZERVACE S OHLEDEM NA OBLAST PREVENTIVNÍ KONZERVACE	3
2.1 Legislativní normy a etické kodexy	4
2.2 Význam a podmínky konzervování – restaurování	5
III. OCHRANA SBÍRKOVÝCH PŘEDMĚTŮ VE VALAŠSKÉM MUZEU V PŘÍRODĚ V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM	5
3.1 Sbírkový fond	5
3.2 Současný stav ochrany sbírek ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm	6
IV. NÁVRH KONCEPCE OCHRANY SBÍREK VE VALAŠSKÉM MUZEU V PŘÍRODĚ V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM	7
4.1 Cíle	7
4.2 Plánování, finance	8
4.3 Splněné cíle	8
4.4 Stanovení úkolů pro období 2013 – 2018	8
4.5 Práce s veřejností	11
4.6 Preventivní konzervace v praxi VMP	11
4.7 Sanační konzervace v praxi VMP	14
V. POUŽITÁ LITERATURA	14
VI. ZÁVĚREČNÁ USTANOVENÍ	15

I. ÚVOD

Odborná veřejnost v Evropě se podrobněji zabývá oblastí preventivní konzervace od 80. let 20. století. V té době byly určeny minimální a maximální hodnoty relativní vlhkosti a osvětlení vhodné pro jednotlivé materiály. V následující dekádě se tyto základní znalosti o preventivní konzervaci dostaly do širokého povědomí muzejníků v celé Evropě a dnes jsou standardní součástí práce konzervátorů-restaurátorů. Během procesu přijetí preventivní konzervace jako běžné součásti péče o sbírkové předměty došlo k zpřísnění klimatických podmínek v muzeích a ke stanovení ideálních podmínek jejich uložení. K rychlejšímu vývoji přispělo rozšíření výpočetní techniky, díky které se monitoring zjednodušil. Tento rozvoj ovšem neznamenal všeobecné rozšíření monitorovacích systémů, protože pro většinu institucí uchovávajících předměty kulturní hodnoty je monitorování a především regulace mikroklimatu nad jejich finanční možnosti.

II. SOUČASNÝ STAV OBORU MUZEJNÍ KONZERVACE S DŮRAZEM NA OBLAST PREVENTIVNÍ KONZERVACE

Současná situace, resp. potřeby v oblasti konzervování - restaurování jsou výrazně odlišné od způsobů zabezpečování této činnosti v době před více než deseti lety. Centrální metodická péče zde fakticky zanikla a veškerá odpovědnost se přesunula na bedra jednotlivých subjektů, ať již muzeí, galerií či památkových ústavů. Na tyto instituce jsou tak kladeny zcela jiné, mnohem náročnější požadavky a s nimi spojená odpovědnost. S tím souvisí i odbornější vzdělání konzervátorů-restaurátorů a kurátorů, kteří o tyto předměty kulturního významu pečují. Neustále se zvyšuje počet vysokoškolsky vzdělaných pracovníků v daných oborech na těchto pozicích. Přenesením odpovědnosti na jednotlivá pracoviště se také zvýšila úroveň spolupráce mezi jednotlivými institucemi a odborníky.

Jak již bylo uvedeno, povědomí muzejníků o problematice preventivní konzervace je v současnosti dosti široké. Ne všechny instituce mají možnosti monitorovat či regulovat mikroklima ve svých depozitárních a výstavních prostorách, ale můžeme říci, že všichni muzejníci mají alespoň minimální představu o tom, co preventivní konzervace znamená, a co obnáší.

V posledních pěti letech vzniklo v České republice několik nových konzervátorsko-restaurátorských pracovišť. Jmenujme např. nové pracoviště Národního muzea v Terezíně, pracoviště Slezského zemského muzea v Opavě, a samozřejmě také nové pracoviště Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Obor konzervace a restaurování lze v České republice studovat jak na středoškolské tak na vysokoškolské úrovni. Ze středních škol uvedme Střední uměleckoprůmyslovou školu a Vyšší odbornou školu v Turnově, Střední odbornou školu uměleckořemeslnou v Praze, Vyšší odbornou školu restaurátorskou v Brně a Vyšší odbornou školu restaurátorskou v Písku. Obor konzervace a restaurování lze studovat rovněž na Masarykově univerzitě v Brně, Univerzitě Pardubice, VŠCHT v Praze a Slezské univerzitě v Opavě.

Metodické centrum konzervace při Technickém muzeu v Brně pořádá pravidelně kurz preventivní konzervace, jehož součástí jsou mj. přednášky z historie, rozdělení materiálů a jejich vlastností, přednášky o škodlivých vlivech působících na sbírkové předměty, krizových plánech, balení a transportu. Jedním z výstupů kurzu je samostatný projekt, v jehož rámci si účastníci vyzkouší praktická měření různých škodlivin ve svých muzeích.

Stěžejní publikací zabývající se tématem preventivní konzervace, jež vyšla v češtině, je *Preventivní ochrana sbírkových předmětů*. Po dlouhou dobu jediný český zdroj informací k tomuto tématu. Zahraniční literatura týkající se preventivní konzervace je přístupná na stránkách Getty Conservation Institute. Vybrané publikace jsou dostupné v univerzitních knihovnách, knihovnách některých muzeí a knihovně Akademie věd. Celkově je však přístup k zahraniční literatuře nedostatečný.

2.1 Legislativní normy a etické kodexy

Základní legislativní rámec platný pro Českou republiku v současnosti představuje zákon č. 122/2000 o ochraně sbírek muzejní povahy ze dne 7. 4. 2000 a vyhláška Ministerstva kultury ČR ze dne 28. 7. 2000, kterou se provádí výše uvedený zákon. Tímto jsou stanoveny podmínky a okolnosti ochrany a trvalého uchování sbírek muzejní povahy a jednotlivých sbírkových předmětů. Neplnění povinností je postihováno pokutami, které mohou dosáhnout až milionových částek.

Vzhledem k tomu, že Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm je zapsáno na seznamu Národních kulturních památek, vztahuje se na některé sbírkové předměty i zákon č. 27/1987 Sb. o státní památkové péči.

Mezinárodních konvencí, chart a etických kodexů věnujících se problematice péče o kulturní dědictví je hned několik. Pro činnost muzea je zásadní především *Doporučení UNESCO k ochraně movitého majetku kulturní hodnoty* přijaté roku 1978. Bod 9 zdůrazňuje, že ochrana před riziky a jejich prevence jsou mnohem důležitější než kompenzace v případě poškození nebo ztráty sbírkového předmětu. Z tohoto pohledu je nejdůležitějším předpokladem eliminace špatných podmínek při uložení, vystavování nebo transportu předmětů; prevence rizika rovněž vyžaduje rozvoj konzervačních technik, zakládání konzervátorsko-restaurátorských dílen a instalace účinných bezpečnostních systémů. Dále se doporučuje zajišťovat školení personálu pracujícího se sbírkovými předměty, zavést a podporovat standardizovanou dokumentaci movitého majetku kulturní hodnoty. Doporučeno je taktéž zakládání regionálních konzervačních a restaurátorských středisek. Je kladen důraz na vedení osvětové činnosti mezi širokou veřejností.

Ještě aktuálnější je dokument orientovaný přímo na vlastní preventivní konzervaci, kterým je tzv. „*Dokument z Vantaa*“ z roku 2000, jenž je výsledkem jednání konference pořádané v rámci projektu Evropské komise s názvem „European Preventive Conservation Strategy (PCStrat)“. První část obsahuje shrnutí současné evropské situace, druhá pak v pěti tematických bodech (a podrobném popise) konkrétně představuje strategii preventivní konzervace v Evropě. Vymezuje v tomto ohledu roli státním orgánům, muzeím, vzdělávacím institucím, odborné i laické veřejnosti.

Důležitým dokumentem je *Profesní kodex konzervátora-restaurátora*, který byl přijat Komisí ICOM pro konzervaci na zasedání v Kodani roku 1984, a který se stal základní normou pro profesionální konzervátory-restaurátory. Poslední revize tohoto dokumentu proběhla v roce 2004.

Některá pracoviště si vytvářejí specifické etické normy pro vlastní práci. Velmi zajímavý je etický kodex špičkového konzervátorského pracoviště Victoria & Albert Museum v Londýně, který je zformulován do 16 bodů - otázek, jež by měly být seriózně zodpovězeny před a během každého konzervátorsko-restaurátorského zásahu na sbírkovém předmětu. I tento seznam otázek proběhl poslední revizí v roce 2004.

V roce 2010 Komise konzervátorů-restaurátorů při Asociaci muzeí a galerií České republiky předložila k odsouhlasení znění *Dokumentu o profesi konzervátora-restaurátora*. Dokument vymezuje profesi a práci konzervátora-restaurátora a nutnost jeho odpovídajícího vzdělání. Součástí je i etický kodex, který vychází mj. i z výše zmíněných etických kodexů.

V závěru dokumentu jsou vysvětleny důležité pojmy, jak je v současnosti chápe široká obec konzervátorů-restaurátorů v České republice.

2.2 Význam a podmínky konzervování – restaurování

Dokumentární hodnota historických předmětů je základem pro výzkum v dějinách umění, etnografii, archeologii a v dalších mnoha vědních disciplínách. Proto je ochrana jejich celistvosti tak důležitá. Konzervátor-restaurátor si musí být vědom dokumentární povahy předmětu. Každý předmět obsahuje (samostatně nebo v kombinaci) historické, stylistické, ikonografické, technologické, intelektuální, estetické a duchovní odkazy a údaje. Konzervátor-restaurátor je musí při výzkumu a práci citlivě vnímat, rozeznávat jejich povahu a podle toho se při vlastní práci orientovat. Konzervace-restaurování je z hlediska péče o sbírky jednou z nejdůležitějších činností, protože chrání vlastní fyzickou podstatu předmětu. Tato část práce se sbírkovým předmětem patří však k činnostem nejnáročnějším jak z hlediska odborného, tak ekonomického. Nároky na ošetřování sbírek se totiž nezvyšují pouze kvalitou či počtem sbírkových předmětů, ale především neustálým rozšiřováním poznatků o původních technologiích, vlivu prostředí, nových konzervačních přípravcích a postupech, aj.

Jak už bylo naznačeno, v současnosti se upouští od klasického „restaurování“ památek, a přistupuje se ke konzervaci, tj. uchování předmětů v pokud možno nezměněném stavu. S tím ovšem stoupají nároky na poznání nejen aktuálního stavu předmětu, ale i všech vlivů, které mohou na předmět negativně působit. Rozšiřuje se tak nejen specializace oborů, ale i okruh osob, které se záchrany památek mohou, či dokonce musí účastnit. Zvyšují se nejen požadavky na kvalifikaci konzervátorů-restaurátorů a kurátorů, ale také na přístrojové vybavení. Každému konzervátorskou-restaurátorskému zásahu musí předcházet metodický a vědecký rozbor zaměřený na pochopení předmětu ze všech hledisek a důkladné zvážení možných následků jednotlivých pracovních postupů. Odpovědnost za ošetřování předmětů nemůže být svěřena nikomu, kdo vzhledem k nedostatečnému vzdělání není schopen provést adekvátní průzkum, nebo kdo pro nezáměr či z jiných důvodů tento průzkum zanedbává. Pouze odborně vyškolený a zkušený konzervátor-restaurátor může správně interpretovat výsledky takového průzkumu a předvídat důsledky učiněných rozhodnutí. Po provedení průzkumu následuje stanovení postupu prací a výběr vhodné technologie práce. Je nutné mít stále na paměti, že stanovené postupy neobnovují předmět, nýbrž především odstraňují negativní vlivy a zamezují jejich dalšímu působení. Tím spíše je nutno odpovědně a s určitou vizí do budoucna přistoupit k možnostem další péče o sbírkové předměty, aby Valašské muzeum v přírodě mohlo dostát svým zákonným, ale i morálním povinnostem.

V posledních letech můžeme zaznamenat čím dál tím větší stahu o odklon od sanační konzervace ke konzervaci preventivní. Ta je jistě levnější než sanační konzervace, která předpokládá zásah do předmětu, také je vyzdvihována pro snahu co nejvíce uchovat autenticitu předmětu. Nicméně aplikovat metody preventivní konzervace v praxi můžeme pouze na sbírkové předměty, které jsou po fyzické stránce natolik v pořádku, aby zásah nebyl nutný.

III. OCHRANA SBÍRKOVÝCH PŘEDMĚTŮ VE VALAŠSKÉM MUZEU V PŘÍRODĚ V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM

3.1 Sbírkový fond

Sbírkový fond VMP je rozdělen do tří podsbírek. Etnografickou podsbírkou tvoří cca 67 tisíc inventárních čísel, podsbírkou dokumentace muzea v přírodě čítá cca 19 tisíc

inventárních čísel a podsbírká písemností a tisků se skládá z cca 46 tisíc inventárních čísel. Celkem obsahuje sbírkový fond více než 130 tisíc inventárních čísel. Z hlediska materiálového složení obsahuje sbírkový fond VMP předměty ze dřeva, železa a kovových slitin, přírodních textilních vláken, hlíny, skla, proutí, papíru a dalších (vosk, papírová hmota, bakelit, atd.).

Kromě muzejní evidence 1. a 2. stupně je ke každému sbírkovému předmětu vedena tzv. konzervační karta. Tyto konzervační karty se postupně digitalizují. Předměty jsou uloženy v depozitářích různé úrovně a vybavení: centrální depozitář, půdy sbírkových objektů, depozitární haly, stodoly a sýpky v expozičních areálech muzea. Od roku 2009 se postupně buduje centrální depozitář s moderními pojezdovými systémy pro uložení sbírkových předmětů ve Frenštátě pod Radhoštěm. Tento depozitář bude po stránce preventivní konzervace velice kvalitní, nicméně je nutné nadále systematicky zlepšovat i další depozitáře, a to především depozitární haly.

3.2 Současný stav ochrany sbírek ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

O fyzický stav sbírkových předmětů se stará Oddělení péče o sbírky. Na tomto oddělení pracuje devět zaměstnanců. Dva konzervátoři – restaurátoři textilu, dva konzervátoři – restaurátoři dřeva, jeden konzervátor – restaurátor kovů, jeden konzervátor – restaurátor kombinovaných materiálů, jeden odborný pracovník na preventivní konzervaci a dva pomocní konzervátoři. Pět pracovníků OPS má vysokoškolské vzdělání v oboru konzervace a restaurování, případně muzeologie.

Na začátku roku 2009 se pracoviště Oddělení péče o sbírky přesunulo z nevyhovujících prostor vily sourozenců Jaroňkových do nově vybudovaného pracoviště, které se nachází ve Frenštátě pod Radhoštěm. Nové prostory jsou rozlehlejší, pracoviště je vybaveno moderními technologiemi pro ošetřování dřeva, kovů i ostatních materiálů. Je zde k dispozici také technologická laboratoř. K ošetření sbírkových předmětů se využívá dusíková komora, která byla postavena jako prototyp za spolupráce s Národním archivem v Praze. Zlepšilo se také uložení nově získaných předmětů do sbírek muzea. K těmto účelům je vyhrazeno několik místností a samostatně stojící objekt v sousedství hlavní budovy. Uložení sbírkových předmětů určených k ošetření před transferem do nového depozitáře nebo sbírkových předmětů na výstavy je i v současnosti provázáno nedostatkem místa.

Pracovníci Oddělení péče o sbírky pravidelně kontrolují a ošetřují také sbírkové předměty v instalovaných objektech roubené lidové architektury ve všech třech areálech VMP. V praxi to znamená zkontrolovat a ošetřit alespoň základní péčí přes 5 tisíc sbírkových předmětů, což se děje každý rok. Tyto sbírkové předměty jsou vystaveny výkyvům teploty i relativní vlhkosti, v případě sbírkových předmětů v exteriérech i nepřízní počasí.

Zaměstnanci OPS soustavně pracují na několika úkolech najednou. Ošetřují sbírkové předměty před transferem do nových depozitářů a nově získané sbírkové předměty, dále se věnují přípravám sbírkových předmětů na výstavy, programy a zápůjčky, kontrolují a ošetřují sbírkové předměty ve výstavních prostorách. Především příprava sbírkových předmětů do nových depozitářů a ošetření akvizic je časově velmi náročná. Poškození těchto sbírkových předmětů je ve většině případů natolik rozsáhlé, že vyžaduje konzervátorskou – restaurátorský zásah.

V rámci nově vznikajícího Metodického centra pro muzea v přírodě budou odborní pracovníci Oddělení péče o sbírky pracovat jako konzultanti a realizátoři technologií preventivní i sanační konzervace na objektech roubené lidové architektury.

V současné době je v Centrálním depozitáři uloženo přibližně 25 % sbírkového fondu. Tyto sbírkové předměty prošly před uložením ošetřením na Oddělení péče o sbírky. Většina

sbírkových předmětů je deponována ve více nebo méně nevhodných depozitářích. Po dokončení stěhování sbírkových předmětů do nového CD bude v tomto depozitáři uloženo přibližně 75% sbírkových předmětů.

V centrálním depozitáři, výstavním objektu Sušák a v některých instalovaných objektech roubené lidové architektury jsou umístěny čidla monitorující teplotu, RV, intenzitu osvětlení a UV záření. Klima v těchto prostorách je monitorováno pomocí radiotelemetrického systému Hanwell. Dále je možné monitorovat i prostory, kde nejsou trvale umístěna čidla k tomuto systému, a to přenosnými datalogery Comet či přenosným luxmetrem Elsec. Vlhkost materiálu je měřena pomocí přenosného odporového měřiče Greisinger. Klima v depozitářích v Centrálním depozitáři a ve výstavních prostorách v Sušáku regulujeme pomocí zvlhčovačů a odvlhčovačů. Regulace mikroklimatu v instalovaných objektech roubené lidové architektury není technicky realizovatelná.

IV. NÁVRH KONCEPCE OCHRANY SBÍREK VE VALAŠSKÉM MUZEU V PŘÍRODĚ V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM

Koncepce ochrany sbírek ve Valašském muzeu v přírodě byla vypracovaná na základě výsledků analýzy situace péče o sbírky v muzeu a na základě materiálů vypracovaných panem Michalem Chumchalem, dlouholetým vedoucím OPS. Do úvahy jsou při tom brány existující legislativní normy pro oblast kulturního dědictví. Důraz je kladen na uplatnění moderních trendů a technologií v problematice preventivní i sanační konzervace a především na požadavek profesní vybavenosti odborných pracovníků.

Problematika ochrany sbírek je zde rozdělena do dvou oblastí - na preventivní konzervaci, která se dále člení na preventivní konzervaci ve sbírkotvorné činnosti (péče o sbírky při jejich uložení – tedy v depozitářích) a preventivní konzervaci v prezentační činnosti (péče o sbírky při jejich vystavování a využívání pro badatelské účely) a na sanační konzervaci (konzervátorské dílny a laboratoře).

4.1 Cíle

Cílem koncepce ochrany sbírek ve Valašském muzeu v přírodě je optimalizovat péči o sbírkové fondy tak, aby byly v co nejlepším stavu uchovány pro budoucí generace.

V příštích pěti letech budou před uložením do nových depozitářů ošetřovány sbírkové předměty ze skupin Domácnost, Textil a textilní doplněk, Plastiky, kříže a liturgie, Zvykosloví, Živnosti a řemesla, Nábytek a Zemědělství. Dále bude kontinuálně pokračovat ošetřování sbírkových předmětů z akvizic a v rámci příprav areálů na jednotlivé sezóny bude ošetřeno každoročně přibližně 5000 sbírkových předmětů. V roce 2014 bude konzervátorsko-restaurátorský zásah proveden na sbírkových předmětech z objektů Bezzemka z Leskovce, Chalupy z Lužné a Billova měšťanského domu. Toto ošetření navazuje na plánované výměny a ošetření ve srubových částech těchto objektů, případně na rekonstrukce daných objektů, které provádí Oddělení obnovy památek a údržby. Každoročně se bude provádět postřik vybraných objektů roubené lidové architektury proti biotickým škůdcům, přičemž výběr ošetřovaného objektu bude záviset na aktuálním stupni napadení. Proti biotickým škůdcům budou v roce 2014 rovněž ošetřeny sbírkové předměty z podsbírky Malovaný nábytek ve stávajících depozitáři. Průběžně se monitoruje stav všech sbírkových předmětů v depozitářích a výstavních prostorách. K další regulaci mikroklimatu je nutné pořízení zvlhčovačů. V roce 2014 bude ukončen interní výzkumný úkol „Preventivní konzervace ve výstavních a depozitárních prostorách“

4.2 Plánování, finance

Plán činnosti muzea zahrnuje i plán preventivní péče, a to v různých časových horizontech, přičemž stěžejní by měl být 3-5ti letý plán. V rámci rozpočtu muzea musí být vyčleněna část finančních prostředků na preventivní konzervaci a další část na konzervaci sanační.

Kromě muzejního rozpočtu se snažíme dosáhnout také na finanční prostředky z dotací zřizovatele (ISO).

4.3 Splněné cíle

V koncepci preventivní ochrany sbírek pro léta 2005 – 2009 bylo stanoveno několik úkolů. Je možné říci, že byl úspěšně vybudován nový centrální depozitář s konzervátorsko-restaurátorským pracovištěm. V rámci monitorování mikroklimatu v centrálním depozitáři, výstavních prostorách a instalovaných objektech roubené lidové architektury byl zprovozněn monitorovací systém Hanwell. Byla vytvořena pravidla pro údržbu interiérů v instalovaných objektech roubené architektury pro demonstrátory a průvodce. V nově vytvořeném režimu zacházení se sbírkou byla stanovena zodpovědnost jednotlivých konzervátorů-restaurátorů podle materiálové odbornosti za stav sbírkových předmětů v depozitářích. Tito odborníci kontrolují stav sbírkových předmětů v depozitářích a zdejší klimatické podmínky, navrhují regulaci mikroklimatu a podle možností ji také provádějí. Současně na základě své odbornosti také navrhují sbírkové předměty, které vyžadují konzervátorsko-restaurátorský zásah.

Také v oblasti získávání finančních prostředků jsme byli v posledních letech úspěšní. V roce 2010 jsme získali finanční prostředky na nákup čtyř odvlhčovačů, které jsou rozmístěny v centrálním depozitáři. V roce 2011 jsme zakoupili pH metr a paletizační vozík, v roce 2012 kameru k mikroskopu, která zvýší kvalitu průzkumu sbírkových předmětů.

V roce 2006 byl vytvořen Plán prevence a ochrany Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Součástí tohoto plánu je plán evakuace lidí, sbírek i ostatního majetku, přehled objektů a jejich zabezpečení, seznam členů krizového týmu, režim manipulace s klíči i seznamy sbírkových předmětů v jednotlivých expozičních objektech.

Z letité praxe ošetřování sbírkových předmětů v instalovaných objektech roubené lidové architektury je zřejmé, že zde exponované předměty je třeba v pravidelných intervalech podrobit důkladnějšímu konzervátorsko-restaurátorskému zásahu. Z tohoto důvodu byl vytvořen dlouhodobý časový harmonogram stahování předmětů z areálů po jednotlivých objektech jako celcích na pracoviště OPS, kde bude zásah proveden. Harmonogram pro příštích pět let je součástí této koncepce.

4.4 Stanovení úkolů pro období 2013 – 2018

Z poslední koncepce preventivní péče a z aktuální situace vyplývá, že je nutné nadále pokračovat v ošetřování sbírkových předmětů před uložením do nových depozitářů a ošetřování akvizic, tak aby v nových depozitářích mohli po uložení být spravovány především podle zásad preventivní konzervace. Nadále je nutné pokračovat a případně podle možností také navýšit získávání finančních prostředků z různých dotačních mechanismů jak na přístrojové vybavení, tak na konzervátorsko-restaurátorské zásahy. Podle možností by mělo být zahájeno doplňování knihovny na OPS o odbornou zahraniční literaturu (vzhledem k nedostatečné produkci této literatury v českém jazyce). S tím souvisí i navazování spolupráce na projektech preventivní konzervace, které probíhají v jiných muzeích ve světě a sledování webových stránek ICCROM, Getty Conservation Institute, AATA a další. S tím

také souvisí podpora dalšího vzdělávání zaměstnanců OPS ať už samostudiem či institucionalizovanou formou. V neposlední řadě by měl být revizi podroben Plán prevence a ochrany Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Je nutné aktualizovat seznam členů krizového týmu včetně pověřovacích dekretů, přepracovat evakuační plán ve smyslu budov, předmětů v nich i jejich náhradního uložení. Vzhledem k nárůstu instalovaných objektů roubené lidové architektury je nutné vypracovat tabulky prioritních sbírkových předmětů v nich instalovaných pro účely evakuace a doplnit o ně stávající Plán prevence.

V návaznosti na pokračování v ošetřování objektů roubené lidové architektury fungicidně-insekticidními prostředky je možné zakoupit mikrovlnnou technologii pro hubení dřevokazného hmyzu. Tato metoda není preventivní, její aplikace vyžaduje další ošetřování fungicidně-insekticidním prostředkem, který se v exteriérech musí pravidelně opakovat. Aplikace mikrovlnného záření je časově náročný proces a používání této technologie je kontrolováno hygienickou stanicí. Personálu, který bude s touto technologií pracovat, je nutné zajistit školení a tito pracovníci jsou pravidelně lékařsky kontrolováni. Toto jsou aspekty, které budeme muset při koupi této technologie zvážit.

Konkrétní úkoly pro období 2013 – 2018

úkol	2014	2015	2016	2017	2018
ošetřování sb. př. ze skupiny Domácnost					
ošetřování sb. př. ze skupiny Textil a textilní doplňků					
ošetřování sb. př. ze skupiny Plasty, kříže, liturgie					
ošetřování sb. př. ze skupiny Zvykosloví					
ošetřování sb. př. ze skupiny Živnosti a řemesla					
ošetřování sb. př. ze skupiny Nábytek					
ošetřování sb. př. ze skupiny Zemědělství					
příprava objektů roubené lidové arch. na sezónu					
k-r zásah na sb. př. z objektů roubené lidové arch.					
k-r zásah na sb. př. z akvizic					
ošetřování objektů roubené lidové arch. proti biotickým škůdcům					
monitoring a regulace mikroklimatu v depozitářích a výstavních prostorách					
výzkumný úkol "Preventivní péče v depozitářích a výstavních prostorách"					

Finanční náročnost jednotlivých úkolů

úkol	2014	2015	2016	2017	2018
ošetřování sb. př. před uložením do nových depozitářů	100 000	100 000	100 000	100 000	100 000
k-r zásah na sb. př. z objektů roubené lidové arch.	30 000	30 000	30 000	30 000	30 000
k-r zásah na sb. př. z akvizic	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000
ošetřování objektů roubené lidové arch. proti biotickým škůdcům	500 000	500 000	500 000	500 000	500 000
nákup technologie ošetřování dřeva mikrovlnným zářením	100 000				
nákup zvlhčovačů (4 ks)	120 000				
celkem	900 000	680 000	680 000	680 000	680 000

Harmonogram stahování chalup na OPS na léta 2014 – 2018

	2014	2015	2016	2017	2018
DM					
kostel s. Anny					
Billův měšťanský dům					
Rožnovská radnice					
hostinský pokoj v hospodě u Vašků					
Fojtství z Velkých Karlovic					
Vlčkova palírna z Lačnova					
Stodůlky ze Štramberka					
Řeznická výstava					
MD					
Kovárna z Horní Lidče					
Lisovna oleje z Brumova					
Valcha z Velkých karlovic					
Mlýn z Velkých Karlovic se stodolou					
Pila z Velkých Karlovic					
Hamr v Ostravice					
Obytný dům z Trojanovic					
VD					
Polygonální stodola z Hodslavic					
Koliba z Černé hory					
Chalupa bezzemka z Leskovce					
Chalupa ze Študlova					
Blinkova chalupa z Horní Bečvy					
Chalupa z Lužné					
Komora ze seninky					
Stánisko - Rákošového					
Škola z Velkých Karlovic					
Štůralova pasekářská usedlost					
Evangelický toleranční kostel					
Chalupa z Prlova					
Dům s chlévem a podsiňkem z Valašské Polanky					
Forman					
Kovárna z Lutoniny					
NH 10					
Adamec					
Kristiník					
NH 60					
Živé hospodářství					
Fojtství z Lidečka					

4.5 Práce s veřejností

Význam ochrany sbírek a její principy by měly být prezentovány i veřejnosti - a to veřejnosti široké, užší odborné, ale i zaměstnancům instituce. Restaurátorské zásahy i opravy objektů roubené lidové architektury by měly být průběžně prezentovány návštěvníkům muzea tak, aby se do povědomí široké veřejnosti dostala rozmanitost i náročnost těchto zásahů. V neposlední řadě by se uvnitř muzea mělo pracovat na zdokonalení informačních toků mezi všemi zaměstnanci, tak aby tito byli navzájem zpraveni o práci svých kolegů, aby se motivovali a podporovali a byli si nápomocni při ochraně sbírkových předmětů.

4.6 Preventivní konzervace v praxi VMP

Preventivní konzervace zahrnuje metodiku řízení parametrů prostředí, v němž se sbírkový předmět nachází. Jedná se tedy o zajištění vhodných podmínek při deponování, ale i při prezentaci nebo výzkumu. Předpokladem této činnosti jsou znalosti o charakteru sbírek. Principy samotné preventivní konzervace se v rámci muzejní práce uplatňují ve sbírkotvorné i prezentační činnosti. V rámci sbírkotvorné činnosti je pro optimální péči o sbírkové fondy nutné zajistit takové depozitární prostory, v nichž budou vytvořeny pro jejich dlouhodobé uchování ty nejlepší klimatické i bezpečnostní podmínky. V rámci prezentační činnosti je nutné zajistit optimální klimatické i bezpečnostní podmínky i pro sbírkové předměty umístěné mimo depozitář - ve výstavních a expozičních prostorách, jakož i při jejich využití pro badatelské účely. Jak již bylo výše předesláno, zvýšená pozornost věnovaná preventivní konzervaci totiž v posledních letech přináší důkazy o tom, že právě tradiční formy prezentace sbírkových fondů způsobují nevratné škody.

Základní obecné požadavky na depozitáře a realizace těchto požadavků v praxi

Pro zajištění optimální ochrany sbírek je nutné, aby depozitáře poskytovaly bezpečnost sbírkám a současně splňovaly veškeré nároky na vhodné klima. Pokud možno monomateriálové depozitáře musí být čisté, s relativní vlhkostí odpovídající příslušným materiálům, pokud nejsou místnosti bez oken, je nutné zajistit jejich zaclonění (okenice, rolety, žaluzie, UV folie). Neměly by být průchozí a umístěny vedle zařízení způsobujících kolísání teploty a relativní vlhkosti (zdroj ústředního topení). Přístup do depozitářů musí být omezen na minimum. Dále je nutné zavést takový bezpečnostní systém, který omezí veškerá možná rizika ohrožení sbírek.

V současnosti jsme schopni udržovat více méně vhodné klimatické podmínky jen v centrálním depozitáři. To ovlivňuje fakt, že v některých depozitářích probíhá ukládání sbírek a většina depozitářů ještě není zhotovena vůbec. V ostatních depozitářích, které byly uvedeny výše, nejsme za daných podmínek schopni regulovat mikroklima vůbec.

Klima v interiérech depozitářů, výstavních prostorách a instalovaných objektech

Klimatické podmínky v interiérech je nezbytné soustavně monitorovat a vyvarovat se především velkých výkyvů hodnot (RV a teplota), které ohrožují sbírkové předměty. Optimálním způsobem monitorování zmíněných hodnot je systém měřících sond umístěných v každém depozitáři, jakož i ve výstavních prostorách a objektech, zapisující v pravidelných intervalech naměřené hodnoty do paměti, které se pak přenesou buď do počítače z každého čidla samostatně, nebo jsou spojeny pomocí radiových vysílačů s řídicím počítačem přímo. Příslušný software pak sesbírané hodnoty vyhodnotí. Klima lze upravovat pomocí odvlhčovačů nebo zvlhčovačů.

K základním rizikovým faktorům patří relativní vlhkost (RV). Hodnoty optimální relativní vlhkosti jsou pro odlišné materiály různé. Depozitáře by měly být proto monomateriálové nebo by v nich měly být umístěny takové předměty, které vyžadují podobné klimatické podmínky (dřevo, kůže, textil; neglazovaná keramika, kámen). Univerzální hodnota RV přijatelná pro většinu nepoškozených materiálů je 50-55 %. V ideálním případě by měl být v každém depozitáři umístěn termohygrograf. Jím zpracované hodnoty by měly být pravidelně sledovány a zapisovány (např. přes počítač).

Pozornost musí být věnována také teplotě, která by v interiérech se sbírkami měla být stálá a pro většinu sbírek nižší než 18°C. Prostory je třeba temperovat, aby nepromrzaly a aby zde nekondenzovala vlhkost. Pro některé materiály je nutná velmi nízká teplota (knižní fondy, textil, fotomateriály). Velmi obecně lze říci, že teplota by neměla přesáhnout 20°C, pro smíšený fond by neměla klesnout pod 10°C.

Nesmí se zapomínat ani na množství světla emitovaného do interiérů. Vzhledem k tomu, že světlo urychluje mnohé degradační procesy, je nezbytné, aby byla hladina osvětlení v depozitáři co nejnižší - pro většinu materiálů je optimální tma. Samozřejmě je třeba mít v interiérech dostatečné osvětlení pro bezpečnou manipulaci s předměty (světelné zdroje však rozhodně nesmí emitovat UV záření). Pokud jsou v depozitáři okna je nutné jejich zastínění, kvůli účinku UV a světelného záření, a také kvůli omezení průniku tepla především z oken orientovaných jižně (vhodným prostředkem mohou být okenice, žaluzie, rolety, fólie na okna aj.).

Klima v interiérech je ovlivňováno také atmosférickým znečištěním, které se vyskytuje ve formě pevných nebo plynných částic. K pevným částicím patří především prach, saze a popílek, přičemž zdroj znečištění může pocházet z vnějšího prostředí mimo budovu (průmysl, lokální topeniště, spalovací motory apod.) nebo z vnitřních prostor budovy (přístroje, návštěvníci sami, aj.). Před prachem je možno předměty chránit prachotěsnými vitrinami (expozice), uzavřenými skříněmi a obaly (depozitáře) a filtrací vzduchu. Plynné polutanty mají taktéž vnější i vnitřní zdroje. Mimo budovu se jedná o oxidy síry (aerosol kyseliny sírové působí silně korozivně na většinu sbírkových materiálů). Uvnitř budovy je třeba se vyvarovat organických kyselin, aldehydů (zdrojem může být mobiliář, lepidla, nátěry, čisticí prostředky, atd.). Množství plynných polutantů ve vzduchu může být regulováno filtrací vzduchu suchými nebo vodními filtry nebo volbou vhodného materiálu úložného a výstavního mobiliáře.

Důsledkem nedostatečné péče a nevhodných podmínek uložení může dojít rovněž k biologickému poškození sbírek. Způsobují je především hlodavci, ptáci, hmyz, plísně, houby a mikroorganismy. Prevencí před takovým napadením je dodržování čistoty v depozitářích a výstavních prostorách, důsledná kontrola nových akvizic a zapůjčených nebo vrácených sbírkových předmětů, dodržování vhodných klimatických podmínek a pravidelný monitoring biologického napadení.

Zjevně napadené sbírkové předměty, které vykazují akutní napadení, je nutné v co nejkratší době ošetřit. Ve většině případů se jedná o chemické ošetření, včetně ošetření předmětu v dusíkové komoře a parách n-butanolu. Součástí takového ošetření je jejich selekce mimo depozitář, tak aby nedocházelo k rozšiřování napadení na další sbírkové předměty.

Monitoring mikroklimatu

Pomocí radiotelemetrického systému Hanwell je monitorováno mikroklima v centrálním depozitáři, ve výstavních prostorách Sušáku a ve vybraných objektech roubené lidové architektury v areálech muzea. Data z čidel jsou sbírána a ukládána na počítači, jenž je umístěn na OPS. Na základě vyhodnocování těchto dat je podle možností regulováno mikroklima v depozitářích a ve výstavních prostorách Sušáku. K regulaci máme k dispozici čtyři odvlhčovače a dva zvlhčovače. Z dat za poslední dva roky vyplývá, že prostředí Sušáku, především v topné sezóně, je pro sbírkové předměty nevyhovující. Příliš suché klima se

snažíme regulovat pomocí zvlhčovačů, ale jejich počet je nedostatečný. Jednou z možností jak získat finanční prostředky na nákup dalších zvlhčovačů je již výše zmíněný dotační titul ISO ministerstva kultury ČR. K žádosti o finanční prostředky je nutné doložit data z měření daného výstavního prostoru, což nám umožní právě monitorovací systém Hanwell.

Mikroklima v instalovaných objektech roubené lidové architektury v současnosti pouze monitorujeme. Regulace mikroklimatu pomocí průmyslových odvlhčovačů je technicky nemožná hned z více důvodu - absence elektrického vedení v jednotlivých objektech, nevyřešení odtoku vysrážené vody ze zásobníků, netěsnění objektů jako takových. Regulace mikroklimatu je v případě objektů roubené lidové architektury omezena na větrání v letním období a topení v několika objektech, které mají funkční topná tělesa a jsou v nich přítomni demonstrátoři.

Základní údržba muzejních prostor

Muzejní prostory musí být pravidelně uklízeny (vysávání prachu, vytírání - čisticími prostředky, které nezanechávají po zaschnutí agresivní chemické látky, případně strojní mytí podlah), pro prostory muzea se doporučují filtrační pračky vzduchu a absorbéry nečistot. Okna, větrací otvory a průduchy by měly být opatřeny sítěmi proti vniknutí hmyzu, hlodavců a menších savců, pravidelně by se měla kontrolovat pomocí mikrobiologických stěrů přítomnost plísní. Samozřejmostí by měla být pravidelná kontrola a údržba vodovodních, plynových a elektrických vedení.

K základní údržbě muzejních prostor patří také každoroční příprava objektů roubené lidové architektury před návštěvnickou sezónou. Tuto činnost koordinuje a realizuje Oddělení péče o sbírky ve spolupráci s Oddělením obnovy památek a údržby a Oddělením hospodářské správy. Oddělení hospodářské správy se podílí také na úklidu v depozitářích, Oddělení péče o sbírky realizuje ošetřování proti biotickým škůdcům sbírkových předmětů v depozitářích a ošetřování objektů roubené lidové architektury.

Režim ukládání sbírek

Depozitář by měl být, jak již bylo několikrát zmíněno monomateriálový, nebo by měl ukládat alespoň materiály příbuzné (textil, papír) nebo navzájem si neškodící (sklo, kov), které vyžadují podobné klimatické podmínky.

Nové sbírkové předměty, stejně jako předměty po návratu z výstav, je třeba umístit do depozitářů čisté, bez aktivní koroze a biologického napadení, tedy až poté, co budou podrobeny důkladné prohlídce konzervátora-restaurátora.

Bezpečnost práce v depozitářích

Je nezbytné dodržovat platné bezpečnostní předpisy, při práci se sbírkovými předměty nejíst a nepít. Při manipulaci s ošetřeným předmětem používat ochranné pomůcky - rukavice, prachové respirátory, případně plynové masky aj. Depozitář nesmí sloužit jako pracovna.

Klimatické úpravy budovy

Základním předpokladem pro úspěšné zajištění optimálních klimatických podmínek je provedení klimatické analýzy budovy a definování požadavků uchovávaných materiálů na základní parametry klimatu (teplota, RV a kvalita vzduchu). Analýza by měla zahrnovat jednak stavbu samotnou, ale také depozitární, výstavní a jiné prostory. Než započnou práce řešící koncepci klimatizace budovy, je nutné ve všech prostorách alespoň rok předtím zmíněné hodnoty (teplotu a RV) monitorovat a zaznamenávat.

Na vnější zátěž budovy má vliv klima a poloha stavby. Samotné klima může být ovlivněno regionálními výkyvy teploty i RV, které je třeba při výpočtu termických bilancí zohlednit. Do celkové analýzy musí být zahrnuta i analýza nejbližšího okolí budovy (blízkost frekventované komunikace - zvýšené znečištění vzduchu), dále pak tepelné ztráty v zimě

(ochlazování stavby, výměna vzduchu ventilací, okny a dveřmi) a tepelný příspěvek v létě (tepelná kapacita stavebního materiálu a povrchové úpravy budovy).

V případě vnitřní zátěže budovy je nutné charakterizovat předpokládané dění v jednotlivých částech budovy. Obecně je možné rozdělit je na dva klimaticky rozdílně náročné okruhy, na zónu depozitární (depozitáře) a zónu pracovní (konzervační ateliéry a laboratoře, kanceláře, vestibul, šatna, knihovna, přednáškový sál).

4.7 Sanační konzervace v praxi VMP

Sanační konzervátorsko-restaurátorský zásah se provádí v případě, že sbírkové předměty nebyly chráněny, selhala výše uvedená opatření preventivní konzervace nebo jednali se o zařazení nové akvizice do stávajícího sbírkového fondu. Je však nezbytné nejdříve zvážit nevyhnutelnost sanačního zásahu a poté podrobit předmět důkladnému průzkumu. Podmínkou k odbornému zásahu je kvalifikovaný odborník s odpovídajícím technickým zázemím. Celý proces je nutné podrobně dokumentovat.

Vybavení laboratoří a dílen

Současné vybavení i prostory Oddělení péče o sbírky je na vysoké úrovni, přesto je pro zajištění profesionálního provedení konzervátorsko-restaurátorského zásahu na sbírkovém předmětu nutné vybavit laboratoře dalšími nezbytnými přístroji (počítače, lupy, digitální fotoaparát, bezpečnostní nábytek – skříně na chemikálie, záchytné vany na chemikálie, laboratorní židle, filtry do mobilních odsávaček par a plyných polutantů, průmyslový vysavač, dovybavení ultrazvukové čističky, kompresor, baterie do dataloggerů Comet).

Dokumentace konzervátorsko-restaurátorského procesu

Nezbytnou součástí ochrany sbírek a konzervátorské praxe je systematické vedení konzervátorské dokumentace, kde je nutno zapisovat nejen veškeré zásahy, kterými předmět prošel, ale rovněž pohyb předmětu (výstavy, zápůjčky). Dokumentace konzervace musí obsahovat jméno pracovníka, který provedl zásah, název předmětu, rok zásahu, popis a stav předmětu před zásahem, původ předmětu, materiály, provedené analýzy, postup při čištění a konzervaci, použité materiály, doporučení k uložení předmětu, poznámky, literaturu a reference, obrazovou dokumentaci (stav před, během a po zásahu), dále pak datum, kdy předmět opustil depozitář a kdy byl vrácen zpět, účel a místo přechodného umístění.

V. POUŽITÁ LITERATURA

- Dokument o profesi konzervátora-restaurátora, Praha 2011.
- Dokument z Vantaa – Evropská politika preventivní konzervace, Mnichov 2001.
- Chris Caple, Preventiv Conservation in Museums, Leicester 2011.
- Gerry Thompson, The Museum Environment, Oxford 1998.
- Markéta Šimčíková, Koncepce preventivní ochrany sbírek Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm pro období 2005 – 2009, Rožnov pod Radhoštěm 2005.
- Profesní etický kodex ICOM pro muzea, Kodaň 2004.
- Victoria and Albert Museum Conservation Department Ethics Checklist, London 2004.
- Zákon 122/2000 sb. o ochraně sbírek muzejní povahy a změně některých dalších zákonů

VI. Závěrečná ustanovení

Všichni zaměstnanci VMP jsou povinni se s touto koncepcí seznámit a zaměstnanci, kteří pracují se sbírkovými předměty a sbírkovým fondem nebo s ním jinak přicházejí do styku, jsou povinni se jí řídit.

Odpovědnost za účinné dodržování všech ustanovení v této směrnici uvedených nesou všichni vedoucí pracovníci VMP

Směrnice nabývá platnosti dne 1. ledna 2014

Ing. Jindřich ONDRUŠ
ředitel muzea

V Rožnově pod Radhoštěm dne 31. 10. 2013